

Тема: «Євроінтеграційний вектор зовнішньої політики Турецької Республіки на початку XXI ст. за матеріалами турецьких та українських періодичних видань»

ЗМІСТ

ВСТУП.....	1
РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ.....	4
РОЗДІЛ 2. СПРОБИ ВСТУПУ ТУРЕЧЧИНИ ДО ЄС В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XX СТ. – НА ПОЧАТКУ XXI СТ.....	7
РОЗДІЛ 3.ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ ПАРТІЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА РОЗВИТКУ ТА ДІЇ ТУРЕЦЬКОГО УРЯДУ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПОСТАВЛЕНОЇ МЕТИ.....	10
РОЗДІЛ 4. ПОЛІТИКА ЗГОРТАННЯ ЄВРОПЕЙЬКОГО ІНТЕГРЦІЙНОГО КУРСУ ТА ОСОБИСТІСНА ПОЗИЦІЯ РЕДЖИПА ТАЇПА ЕРДОГАНА ДО ПОЛІТИКИ ЗБЛИЖЕННЯ З ЄС.....	15
ВИСНОВКИ.....	22
ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА.....	25
ДОДАТКИ.....	29

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасна міжнародна політика характеризується глибоким конфліктом цивілізаційних цінностей, які більшість провідних міжнародних вчених визначають як «конфлікт ідентичностей». Слід зазначити, що в контексті вказаних історичних закономірностей впродовж останніх років спостерігається тенденція до поглиблення протиріч між східним та західним світом, на яку неодноразово вказував С. Хантінгтон більше десяти років тому. Разом з тим, глобалізаційні процеси у світі сприяють виникненню нових інтеграційних об'єднань держав. Як відомо, Європейський Союз є одним з найбільш успішних економічних, політичних, а також культурних міжнародних конгломератів держав у світі.

Разом з тим, незважаючи на історичні, культурні, економічні та політичні розбіжності Турецька Республіка, станом на сьогодні, являє собою державу, яка, в свою чергу, має найбільші серед азійських країн «європейські прагнення». Але, при цьому Туреччина залишається державою, яка зберігає вірність своїм ісламським традиціям, що беззаперечно впливає на внутрішньополітичний процес у державі. Зокрема, сучасна правляча партія Турецької Республіки – Партія справедливості та розвитку намагається поєднати в своїй політичній діяльності, як притаманні європейській спільноті демократичні цінності, так і характерні для «режиму Ердогана» фундаментальні для більшості мусульман Туреччини «азійські цінності».

Враховуючи події останніх років у Турецькій Республіці, зокрема, близькосхідну кризу, різку зміну зовнішньополітичного курсу Туреччини проблему мігрантів з САР, спробу військового перевороту в липні 2016 р., а також прагнення Р.Т. Ердогана зміцнити владу в своїх руках, вимагає подальшого неупередженого наукового дослідження відносин вказаної держави та ЄС.

Також, актуальність вивчення вказаної проблематики безпосередньо пов'язана із стратегічним значенням відносин нашої держави з офіційним Стамбулом, оскільки Україна та Турецька Республіка є ключовими гравцями,

які впливають на геополітичну ситуацію у чорноморському регіоні, що є, в свою чергу, зоною інтересів ЄС.

При цьому, дослідження вказаної проблематики можливе виключно з позицій зарубіжних дослідників, оскільки на сучасному етапі турецька наукова спільнота перебуває під тотальним внутрішнім контролем, що унеможливорює використання першоджерел апіорі.

Метою наукової роботи є здійснення комплексної характеристики євроінтеграційної політики Турецької Республіки на початку ХХІ ст. за матеріали турецьких видань та української преси. Для досягнення мети мають бути вирішені такі дослідницькі **завдання**:

- схарактеризувати джерельну базу дослідження та стан наукової розробки проблеми;
- висвітлити спроби вступу Туреччини до ЄС в другій половині ХХ ст. – на початку ХХІ ст.
- визначити сучасну позицію ПСР щодо курсу на європейську інтеграцію та дії турецького уряду для досягнення поставленої мети;
- окреслити політику згортання європейського інтеграційного курсу та особистісну позицію Реджепа Таїпа Ердогана до політики зближення з ЄС.

Об'єктом є Турецька Республіка, а **предметом** – особливості її євроінтеграційної зовнішньої політики на сучасному етапі.

Хронологічні межі роботи охоплюють початок ХХІ ст., а саме період від 2000 – до 2016 рр. Зміна основних векторів турецької дипломатії, безумовно, пов'язана із загальною внутрішньополітичною ситуацією в країні, тому нижньою хронологічною межею роботи є прихід на посаду президента Туреччини в 2000 р. Ахмета Недждет Сезера, а верхньою межею – президенство з 2014 р. Реджепа Таїпа Ердогана, яке доцільно розглядати до 2016 р., так, як в даному році відбулося остаточне погіршення відносин між Туреччиною та ЄС. Відзначимо, що для кращого розуміння євроінтеграційних процесів Турецької Республіки необхідно було вдатися до розширення хронологічних меж.

Територіальні межі роботи окреслені територією Турецької Республіки та країнами-партнерами ЄС.

Методологічну основу роботи становить принцип історизму, який передбачає розгляд подій та явищ минулого в їхньому розвитку та діалектичному взаємозв'язку. **Методи роботи** добирались з урахуванням завдань. Серед загальнонаукових методів було використано методи аналізу і синтезу, порівняння і узагальнення, історико-хронологічний, лінгвістичний метод – метод перекладу. Із конкретно-наукових методів ми застосували: ідеографічний, ретроспективний, історико-порівняльний методи.

Наукова новизна роботи полягає у дослідженні сучасної євроінтеграційної позиції Туреччини на основі турецьких і українських видань.

Апробація результатів роботи. Окремі положення **наукової роботи** були апробовані на XX щорічній науковій конференції молодих вчених та студентів Навчально-наукового інституту історії, етнології та правознавства імені О.М. Лазаревського Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка в (березні 2017 р.), та на спецсемінарах під керівництвом д. і. н., професора К. М. Ячменіхіна. Стаття «Перспектива вступу Туреччини до ЄС на початку XXI ст. (за матеріалами турецьких і українських видань)» була прийнята до друку в збірник студентських наукових праць «Juvenia Studia».

Робота складається зі вступу, 4 розділів, висновку та списку із використаними джерелами та літературою.

1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ

Означеній проблемі приділяє увагу чимало вчених, як українських, так і зарубіжних. В науковому доробку найбільша увага причинам та наслідкам євроінтеграційної політики Туреччини приділяється в роботах: В.Н. Бузова, А.Г. Гаджисєва, Б.А. Волчок, М. Воротнюка, А.В. Чередниченко, О.А. Чугаєвої, Р.С. Коваленка, І. С. Пономарьова, К. Г. Мурза та О.Б. Стрілюк [26-33].

Згідно з опрацьованою літературою конкретної точки зору щодо реалізації вступу Туреччини до ЄС на сьогодні не має, оскільки науковці, публіцисти і журналісти використовують, як правило різні джерела для обґрунтування своєї позиції.

Для розгляду питання євроінтеграційної політики Турецької Республіки було використано періодичну сучасну пресу Туреччини та України. Також ми використали програмні документи партії ПСР. Використовуючи турецькі джерела, ми спиралися на публікації таких видань, як «Hürriyet», «Sabah», «Vatan».

Газета «Hürriyet» – щоденна газета, що в перекладі означає «свобода», заснована Седатом Сімаві в 1948 р. в Стамбулі. У 1971 р. відкрила свої відділення в Ізмірі, Анкарі, Адані та Ерзурум. На сьогодні головним редактором є Седат Ергін. У червні 2011 р. сайт газети з 9,5 млн. відвідувачів посів четверте місце серед найбільш популярних в Європі. Редакція газети сповідує лівоцентризм, а основним стилем друку є мейнстрім [10;16;25].

«Sabah» – турецька щоденна газета, в перекладі означає «ранок», заснована 22 квітня 1985 р. в Ізмірі турецьким підприємцем Дінч Більгін. У січні 1997 р. запущено сайт в інтернеті. У 2007 р. прем'єр-міністр Туреччини Реджеп Таїп Ердоган призупинив випуск газети, посилаючись на те, що вона в 2001 р. була продана з порушеннями, і передав «Sabah» Страховому фонду ощадних вкладів Туреччини. На сьогодні власником є Ахмет Чалик, якого називають близьким соратником Ердогана, а головним редактором – Ердала Шафак. У 2014 р. публікація статей була призупинена. «Sabah» випускається також німецькою мовою в Німеччині під назвою «Sabah Deutsch» і турецькою

мовою під назвою «Sabah Europe», англійською, німецькою та арабською мовами в країнах Євросоюзу під назвою «Daily Sabah». Щодо політичних поглядів, то газета є радикально консервативною, в першу чергу з огляду на те, що підпорядковується Партії справедливості та розвитку [7;11;21].

«Vatan» – з турецької означає «Батьківщина», щоденна газета, заснована 2 вересня 2002 р. в Стамбулі холдингом Doğan Yayın Holding, що входить до Doğan Holding. Головний редактор Ісмаїл Юваджан. Політична приналежність газети відповідає принципам кемалізму та лівоцентризму. [12].

На сьогодні майже всі існуючі газети в Туреччині політично заангажовані, газети іншого спрямування не мають права на існування, оскільки преса і ЗМІ має відповідати вимогам уряду і виправдовувати його діяльність, а особливо прославляти Партію справедливості та розвитку.

Українська преса представлена в роботі такими виданнями як: «День», «Українська правда», «Європейська правда», «Обозреватель», «Тиждень», «Кореспондент».

«День» – щоденна всеукраїнська газета суспільно-політичної тематики, що виходить чотири рази на тиждень з вівторка по п'ятницю. Містить як поточні новини, так і аналітичну інформацію. Редакція намагається об'єктивно подавати політичні та міжнародні новини. Виходить трьома мовами: українською, російською, англійською. Зараз українська та російська версії виходять п'ять днів на тиждень, англійська – двічі. Головний редактор – Лариса Івшина [2].

«Українська правда» – українське інтернет-видання, заснована у 2000 р. Георгієм Гонгадзе. Матеріали на сайті публікуються в основному українською мовою, окремі статті – російською або перекладаються нею. Основна тематика – політика, соціальні проблеми, економіка. На сайті є постійно оновлювана стрічка новин, архів публікацій, блоги політиків, письменників, журналістів, спортсменів. Головний редактор – Севгіль Мусаєва-Боровик з 2014 р. [14;18].

«Європейська правда» це перший в Україні новинний ресурс, присвячений європейській тематиці. На сайті eurointegration.com.ua можна

знайти аналітику і новини, авторські колонки і експертні дослідження щодо всіх аспектів відносин Києва з Брюсселем. З червня 2016 р. фінансування більшості витрат «Європейської правди» здійснюється коштом Європейського союзу в рамках проекту «Просування реформ в регіони». Європравду готує невелика команда журналістів-ентузіастів. Співзасновниками та редакторами сайту стали Сергій Сидоренко та Юрій Панченко [17;19;20;23].

«Обозреватель» – українське інтернет-видання, створене в 2001 р. Основні напрями діяльності: хроніка світових та українських подій; політика, економіка, культура, спорт, коментарі й аналітика. Матеріали публікуються українською і російською мовами [3;5;6;8].

«Тиждень» – український журнал новин. Заснований в 2007 р., видається у Києві. Тематична спрямованість: політичні, економічні, культурні новини України та світу, історія, переклади з іноземних ЗМІ; думки аналітиків; фоторепортажі. Інтернет-версія виходить українською та російською мовами [13;15].

«Корреспондент» – український тижневий суспільно-політичний журнал. Видається російською мовою. Виходить з 18 березня 2002 р. Є членом Української асоціації видавців періодичної преси (УАВПП). Має інформаційно-новинний інтернет-ресурс Корреспондент.net. Головний редактор Андрій Овчаренко. Видання дає об'єктивну та різноманітну інформацію про політику, суспільство, бізнес, науку і техніку, здоров'я, спорт, освіту, культуру та дозвілля. Висвітлює широке коло питань від актуальних та цікавих новин до спеціальних тематичних досліджень [9].

Безумовно українські газети також мають політичний вплив, однак їхня інформаційна цінність полягає в тому, що видання подають інформацію щодо Туреччини і подій, які там відбуваються в незаангажованому форматі, на відміну від турецьких ЗМІ.

2. СПРОБИ ВСТУПУ ТУРЕЧЧИНИ ДО ЄС В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XX СТ. – НА ПОЧАТКУ XXI СТ.

Туреччина має найдовшу з усіх країн членів-кандидатів історію вступу до ЄС. Протягом 58 років Турецька Республіка намагалася увійти до переліку провідних, демократичних, європейських країн, однак станом на сьогодні обидві сторони відмовляються від щільного співробітництва.

Програми та засади переходу турецької державності на рейки європейської організації суспільства були розроблені ще в середині ХХ ст. У 1959 р. Туреччина подала першу заявку на вступ до Європейського Економічного Співтовариства. Але після військового перевороту 1960 р. заявку було відкликано. Проте вже в 1963 р., після повернення до влади цивільного уряду, керівництво країни вдруге прийняло рішення подати заявку на вступ до ЄЕС. За підсумками проведених переговорів в Анкарі 12 вересня 1963 р. було підписано договір про асоціацію з ЄЕС, так званий «Анкарський договір». Особливістю даного документа є те, що в статті 28 передбачене отримання Туреччиною статусу повноправного члена Співтовариства за умов, якщо Анкара дотримається європейських вимог та проведе відповідні реформи. Цей документ передбачав три основні етапи інтеграції країни до ЄЕС [19, с. 29].

На першому етапі 1965 – 1969 рр. передбачалось надання пільг для низки важливих сільськогосподарських товарів турецького експорту. Крім того, країні надавалися кредити для будівництва інфраструктурних об'єктів.

Після підписання 23 листопада 1970 р. Додаткового протоколу розпочався другий етап, розрахований на 22 роки. Він передбачав поетапні процеси зниження мита і податків. У цей період Туреччина повинна була повністю адаптуватися до сільськогосподарської політики ЄЕС.

На третьому етапі планувалося створити Митний союз, виробити регламент міграції турецької робочої сили й капіталу. У 1987 р. Туреччина офіційно подала заявку про повне членство в ЄЕС, яка керівними органами організації була відхилена. Така відповідь ЄЕС була викликана низкою причин, а саме: Туреччині вказувалося на недоробки у сфері соціальних і політичних свобод, на утиски прав національних меншин, невирішеність кіпрської проблеми і наявність спірних питань з Грецією. У 90-х роках ХХ ст. уряд

Турецької Республіки активно долучається до підписання договорів з ЄС та встановлення з ними економічних зв'язків.

Туреччина увійшла до ЄМС у січні 1996 р. згідно з підписаною угодою в Брюсселі 6 березня 1995 р. Дана угода передбачала протягом двох років ліквідацію всіх державних монополій; забезпечення однакового рівня оподаткування для місцевих та імпортованих товарів; проведення протягом п'яти років адаптації умов міжнародних угод, підписаних ЄС, а також внесення необхідних змін до Конституції Туреччини. У 1999 р. Європейська Комісія видала звіт, який підсумовував успіхи Туреччини на шляху приєднання до Європейського Співтовариства і надав їй статус країни-кандидата. Однак було зазначено, що процес приєднання розпочнеться лише тоді, коли Туреччина виконає всі політичні вимоги, які уособлюють в собі Копенгагенські критерії.

На початку XXI ст. співробітництво між ЄС та Турецькою Республікою виходить на новий рівень. Політичні домовленості стають об'єктом їх спільної діяльності. У 2000 р. до влади прийшов Ахмед Недждет Сезер. Десятий президент Туреччини мав наміри продовжити курс євроінтеграції своїх попередників.

Тому, треба погодитися з існуючою в історіографії думкою, що Туреччина в другій половині XX ст. продовжила розбудову закладеного Ататюрком фундамента реформування і демократизації суспільства на шляху до зближення з європейськими країнами. Підписавши Анкарський договір та безліч інших економічних договорів, Туреччина продемонструвала своє бажання і готовність співпрацювати з європейськими лідерами та прагнення досягти їх стандартів. Звичайно, що з утворенням Європейського Економічного Співтовариства, а згодом і Європейського Союзу турецька правляча еліта зрозуміла важливість членства в цих організаціях. Однак, на шляху до омріяної мети завадили внутрішньополітичні конфлікти і кризи, що проявились у військових переворотах 1960 р., 1980 р. Поширенням ісламських ідей сприяло створення в 1983 р. Партії Благоденства на чолі із Н. Ербаканом. До цього переліку додалися міжнародні конфлікти Туреччини, які справили на

європейців негативне враження і спровокували певне призупинення переговорів, а саме, вступ Туреччини до НАТО в 1951 р., Кіпрська криза 1974 р. конфлікти з Грецією та не визнання факту геноциду вірмен в 1915 р.

3. ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ ПАРТІЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА РОЗВИТКУ ТА ДІЇ ТУРЕЦЬКОГО УРЯДУ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПОСТАВЛЕНОЇ МЕТИ

У 2002 р. перемогу на парламентських виборах здобула Партія справедливості та розвитку. 18 березня 2003 р. була затверджена одна із перших програм ПСР. Вона починалась з декларування зміни існуючої конституції більш ліберальною, що буде відповідати вимогам ЄС. В основу ідеологічної платформи партії в цілому була покладена концепція «консервативної демократії», розроблена Я. Акдоганом.

Найголовніші програмні цілі ПСР – вступ Туреччини до Євросоюзу та інтеграція у світову економіку. Після 2002 р. Туреччина суттєво реформувала законодавство: надала свободи всім етнічним меншинам, заборонила смертну кару, зменшила роль військових в уряді, посилила покарання за використання тортур. За даними української газети «День» [2], проведені реформи розширювали права журналістів. На думку Ахмеда Недждета Сезера, преса мала отримати більше прав тому, що свобода друку і слова є запорукою демократичного суспільства. Курдам надавалася можливість транслювати радіо та телевізійні передачі рідною мовою, їм також відкривався доступ до вищих навчальних закладів. Парламент сподівався, що проведені реформи сприятимуть інтеграційному поступу Туреччини до ЄС і прискорить процедуру приєднання.

В своїй передвиборчій програмі 2011 року ПСР [1] зазначала, що до 2023 року Турецька держава стане «країною-лідером» на міжнародній арені. Лідери партії вважали, що ЄС ставить перед турками несправедливі вимоги, однак турецький уряд справляється з будь-якими забаганками європейців.

На шляху до світлого європейсько майбутнього турецькі новатори винайшли новий вид демократизму – «консервативний демократизм». В програмі зазначено, що «консервативна демократія базується на розумінні, які фактори сприяють поступовій і поетапній зміні «зверху вниз». Соціальні зміни є найбільш фундаментальною та довготривалою формою змін. Крім того,

намагання нав'язати тоталітарні підходи згори до суспільства більше не можливі. Ключовою обіцянкою консерваторів є захист традиційних структур та досягнення історичного піднесення у майбутньому без тоталітарних революційних втручань». Можна припустити, що так звані «тоталітарні втручання» це перевищені і неможливі для виконання європейські вимоги.

Зазначаючи, що Туреччина адаптувалася до європейської схеми функціонування політики і економіки в суспільстві, партія називає Копенгагенські критерії – «критеріями Анкари». Загалом стратегічною метою партії залишається повноправне членство Туреччини в ЄС. За партійними розрахунками в 2023 р. Туреччина має приєднатися до Європейської Спільноти. Лідери партії були впевнені, що Туреччина швидко виконає свої умови і стане частиною європейської сім'ї.

Необхідною умовою вступу Туреччини до Євросоюзу була відповідність Копенгагенським критеріям. У жовтні 2004 року Європейська Комісія прийняла рішення, що країна відповідає зазначеним критеріям в цілому. 17 грудня 2004 р. на зустрічі в Брюсселі голови держав і урядів ЄС прийняли рішення про початок переговорів про вступ Туреччини до ЄС. Офіційно переговори розпочалися 3 жовтня 2005 року. Ще до проведення переговорів в Брюсселі українські ЗМІ [2] повідомляли, що через два місяці вирішиться доля Туреччини. В той же час газета «День» зазначала, що на 2004 рік країни ЄС розкололися на два табори: до першого табору увійшли країни, які підтримували членство Турецької Республіки: Німеччина, Італія, Велика Британія, Угорщина, Люксембург. Франція та Кіпр відстоювали позиції неприєднання, так як збільшилась кількість терактів у Франції, а Кіпрська проблема на острові так і не була вирішена.

Однак в другій половині 2005 р. спостерігається політична криза у відносинах між Туреччиною та ЄС. Безперечно, першопричиною кризового явища стала проблема, пов'язана з Кіпром. Оскільки в травні 2004 р. Республіка Кіпр без згоди обох общин вступила до ЄС, Туреччина у відповідь і до сьогодні не визнає на законодавчому рівні Кіпр країною Європейської

Спільноти. Обурення турецької влади досяг піку 28 вересня 2005 р. після заяв Європарламенту закликати Єврокомісію і Європейську Раду вимагати від Туреччини визнати геноцид вірмен в 1915 р. і розблокувати кордон між Туреччиною і Вірменією.

У відповідь Ахмед Недждет Сезер попередив Євросоюз, що Анкара не піде на поступки ЄС у питаннях, які зачіпають її національні інтереси. Президент зауважив, що Турецька Республіка виконала всі зобов'язання перед Європейським Союзом, і не сприймає нових умов вступу до цієї організації. Також уряд Туреччини заявив, що не збирається визнавати Республіку Кіпр членом ЄС, на чому наполягав Європейський Парламент. Наступного дня кризи було вирішено в Люксембурзі на з'їзді міністрів закордонних справ країн ЄС [3]. Після проведення скринінгу на предмет оцінки турецького законодавства щодо відповідності законодавству ЄС у червні 2006 р., було визначено 35 розділів – сфер, за якими ведуться безпосередні переговори. Разом з тим у Звіті до Туреччини ставилась вимога визнати Кіпр, як країну члена ЄС.

У 2007 р. ситуація, пов'язана з Кіпром, не змінилася. Місцева кіпрська газета «Ені Гаг» висловила думку турецької громади з приводу європейських вимог. В статті зазначалося [4], що Туреччина проходить виховне стажування, і крок за кроком визнає за собою невинуватений геноцид. Заангажована преса Північного Кіпру не є достовірним джерелом громадської думки Республіки Кіпр, однак дана стаття підтверджує сильний інформаційний і культурний вплив на північну частину острова.

В 2007 р. новим президентом Турецької Республіки було обрано Абдуллах Гюля. Правлячою партією залишалася Партія справедливості та розвитку, яка продовжила курс співробітництва з ЄС, однак керівники партії вже не відходили від своїх національних поглядів у зовнішній політиці. За даними газети «Обозреватель», єврокомісар Оллі Рен зауважив, що після припинення реформ в 2005 р., турецький уряд має повністю забезпечити свободу слова, друку і віросповідання курдського населення [5].

У квітні 2008 р. [6] прем'єр-міністр Туреччини Реджеп Таїп Ердоган зустрівся із шведським прем'єр-міністром Фредріком Райнфельдтом. Під час прес-конференції Ердоган заявив, що Турецька Республіка націлена лише на повноправне членство в Євросоюзі. Швеція підтримала позицію Ердогана, аргументуючи це тим, що Європа не має будувати міжконфесійні кордони і стіни між народами.

Вже на початку 2009 р. спостерігаються помітні поступки в політиці турецького уряду щодо вимог ЄС. Цей факт засвідчує газета «Sabah», яка повідомляє, що 22 квітня 2009 р. в Швейцарії було підписано домовленість, метою якої були нормалізація вірмено-турецьких відносини [7]. Згідно інформації газети, на переговорах в Швейцарії були досягнуті домовленості за п'ятьма пунктами. Зокрема, прийнято рішення про те, що Вірменія визнає підписаний в 1921 р. між Туреччиною і Радянською Росією Карський договір. З метою розгляду проблеми геноциду вірмен створена комісія істориків двох країн, до якої можуть приєднатися треті країни. Домовленості також передбачали відкриття кордону між двома країнами і підготовку угод з питань взаємної торгівлі. Обидві країни на взаємній основі акредитували своїх послів в Тбілісі, а потім відкрили посольства в Анкарі та Єревані. За даними газети, проблема Нагорного Карабаху не була відображена в домовленостях, прийнятих в Швейцарії.

Із метою прискорення процесу вступу та підтримки євроінтеграції у січні 2010 р. урядом Туреччини було підготовлено нову стратегію щодо вступу Туреччини до ЄС. У цьому контексті 15 березня того ж року Рада Міністрів Туреччини прийняла план дій на 2010 – 2011 рр., який містив перелік заходів щодо прийняття відповідного законодавства та проведення роботи по вивченню кожної статті переговорів з ЄС. У лютому 2010 р. група з моніторингу реформ, складалася з міністра закордонних справ, міністра у справах ЄС, головного парламентаря ЄС міністра юстиції та міністра внутрішніх справ, які вперше з моменту заснування в 2003 р. зустрілися під головуванням прем'єр-міністра

країни з метою підтвердження наміру сприяти вступу Туреччини до Європейського Союзу.

Разом з тим, станом на кінець 2011 р. – початок 2012 р. матеріали української і частково турецької преси подають інформацію стосовно зближення Туреччини та ЄС. У відповідності до цієї інформації, можна констатувати той факт, що турецька провідна партія – Партія справедливості та розвитку проводила необхідні реформи у сфері внутрішнього законодавства і розширення прав національних меншин. Поміж тим, виступи Ахмеда Недждета Сезера і Абдуллах Гюля корегували умови вступу до ЄС. В своїх заявах політики відверто наголошували, що Туреччина не поступиться своїми національними поглядами і принципами заради асоціації з ЄС. Натомість майбутній очільник країни Ердоган встановлював добросусідські стосунки з країнами Західної і Північної Європи, заявляючи про готовність Туреччини вступити до ЄС.

На нашу думку, причинами неоднозначної політики євроінтеграційного курсу турецького уряду в перше десятиріччя XXI ст. є: незавершеність процесів демократизації суспільства, недосконалість реформ, невирішена проблема з Кіпром, розбіжність механізмів впровадження європейського курсу у поглядах турецьких політиків.

4. ПОЛІТИКА ЗГОРТАННЯ ЄВРОПЕЙЬКОГО ІНТЕГРЦІЙНОГО КУРСУ ТА ОСОБИСТІСНА ПОЗИЦІЯ РЕДЖИПА ТАІПА ЕРДОГАНА ДО ПОЛІТИКИ ЗБЛИЖЕННЯ З ЄС

Незважаючи на вище згадані здобутки турецького уряду в євроінтеграційних процесах, на нашу думку, є три ключові події, які призупиняють процес вступу Туреччини до ЄС і змінюють позицію турецького уряду щодо питань інтеграції.

Першу подію ми пов'язуємо з Кіпром, оскільки, в 2011 р. в українській пресі пройшла інформація [8], що Турецька Республіка заморозить всі відносини з ЄС, якщо Республіка Кіпр буде головувати ЄС в 2012 р. Про це заявив тодішній віце-прем'єр Туреччини Бешир Аталай. Визнаний міжнародним співтовариством уряд грецької Республіки Кіпр на шість місяців отримав повноваження голови ЄС в липні 2012 р. Дане рішення ЄС турецький уряд розцінив негативно і дорівняв до політичної зради.

Європейський Союз в 2012 р. переживав одну із найсильніших економічних криз. Як зазначав міністр Туреччини по справам ЄС Єгемен Багиш на дев'ятій Ялтинській щорічній зустрічі ЄС в 2012 році. Розширення ЄС допомогло б вирішити економічні проблеми співтовариства. За його словами: «Європа мала б подивитися навколо і побачити можливості, які є в інших країнах світу. Для, того, щоб вижити в кризу потрібно шукати нові ринки збуту» [9]. Міністр навів приклад Туреччини, яка довгий час намагалася увійти до ЄС і стати європейською країною. Крім того, він зазначив, що Турецька Республіка вірна європейським цінностям і постійно доводить цей факт європейцям. На думку міністра, потрібно було змінити систему прийняття рішень в Євросоюзі. Отже, на середину 2012 р. Туреччина знову намагалася поновити встановлені домовленості з ЄС і стати партнером у розв'язанні економічних проблем.

У вересні 2012 р. в газеті «Hürriyet» Ердоган заявив, що Туреччина має більше прав увійти до Європейського Союзу раніше ніж Боснія і Герцеговина. Такі висновки він зробив після зустрічі в Сараєво з прем'єр-міністром Боснії і

Герцеговини В'єкославом Бевандою. Реджеп Таїп Ердоган був обурений неприхованою прихильністю Європи до такої не великої за кількістю населення країни, як Боснія і Герцеговина, у той час як більше 50 років Туреччина виконує вимоги і умови ЄС. За словами турецького прем'єр-міністра, наступною країною щодо вступу до ЄС мала бути тільки Турецька Республіка [10].

Вже в жовтні 2012 р. в газеті «Sabah» з'явилося повідомлення про те, що голова французького парламенту Алаїн Ламасоє відкрито заявив, про небажання розглядати турецьке питання в Європарламенті [11]. Він підкреслив, що не бачить Турецьку Республіку в якості повноправного члена ЄС і запропонував закрити турецьке питання, як книгу.

Як повідомляє газета «Vatan», в листопаді 2012 р. в середині турецького парламенту розгорілася криза щодо закону про покарання через смертну кару. Очільник Комісії ЄС з питань розширення Штефан Фюле в такий спосіб прокоментував це повідомлення: «...смертна кара заборонена в усіх основних положеннях ЄС і якщо Турецька Республіка бажає увійти до Євросоюзу, то має дотримуватись цих правил» [12].

На початку червня 2013 р. країну охопив всезагальний народний виступ, який вплинув на подальші відносини Туреччини і ЄС. Газета «Тиждень» зазначала, що безпрецедентні виступи проти авторитаризму Реджепа Таїпа Ердогана засвідчили появу в Туреччині світського середнього класу, який вимагав лібералізації політичної сфери й виступав проти спроб ісламізації країни [12].

Кровопротитний розгін демонстрантів не залишився без уваги ЄС. В газеті «Українська правда» була опублікована стаття про те, що Комісар ЄС з питань розширення Штефан Фюле зробив зауваження турецькому прем'єру. Він попередив Реджепа Таїпа Ердогана, що надмірному використанню сили проти демонстрантів не місце в демократичній країні. Штефан Фюле підкреслив, виступаючи на конференції ЄС – Туреччина у Стамбулі, що мирні демонстрації – це законний шлях висловити вимоги в демократичному

суспільстві. Зі свого боку, Ердоган у виступі на цій конференції заявив, що відкритий до всіх хто має демократичні вимоги, але повторив, що його владі протистоять тероризм, насильство і вандалізм, що прикривається свободами народу [14].

Вже восени 2013 р. Туреччина стабілізувала ситуацію в країні і поновила відносини з ЄС. Газета «Тиждень» повідомила про те, що міністри закордонних справ 28 країн-членів ЄС у Люксембурзі обґрунтували своє рішення про новий етап переговорів, який мав розпочатися 5 листопада 2013 р. [15]. При цьому зазначалося, що у звіті про Туреччину за 2013 р. Єврокомісія засудила надмірне застосування сили турецькою поліцією в ході зіткнень з демонстрантами, які виступали проти ісламізації країни. Разом із тим, звіт констатував, що Анкара провела судову реформу, а також внесла зміни до законодавства, які стосувались прав курдів.

Голова МЗС Литви Лінас Лінкявічюс в 2013 р. привітав Туреччину з поновленням переговорного процесу, необхідність в якому, за його словами, назріла вже давно. Однак глава МЗС Австрії Міхаель Шпінделеггер заявив, що Німеччина та Австрія поки не готові бачити Туреччину у Євросоюзі. Міністр закордонних справ Швеції Карл Більдт підкреслив, що Євросоюз зацікавлений у зближенні з Турецькою Республікою, однак очікує від Анкари позитивних зрушень.

16 грудня 2013 р. між ЄС та Туреччиною була підписана угода, яка стосувалася безвізового режиму. Про дану подію розповідала газета «Hürriyet». На церемонії підписання документу в Анкарі були присутні міністр закордонних справ Туреччини Ахмет Давутоглу, міністр у справах ЄС Егемен Багаш, міністр внутрішніх справ Муаммер Гюлер і комісар ЄС по внутрішнім справам Сесилія Мальмстер. Відповідно до підписаного документу турецькі громадяни зможуть заїжджати на територію країн ЄС без віз уже через три роки [16].

Іншою подією, яка вплинула на розвиток відносин між Європейським Союзом та Туреччиною, можна вважати обрання на посаду президента країни

Реджепа Таїпа Ердогана 10 серпня 2014 року. Від початку свого президенства, як дванадцятий очільник держави Ердоган відіграв велику роль як у внутрішній, так і у зовнішній політиці Турецької Республіки.

Газета «Європейська правда» зазначала, що переговори про вступ залишаються наріжним каменем в відносинах ЄС – Туреччина. В ЄС відзначили визначну роль Анкари у вирішенні проблеми міграції, зокрема у сфері запобігання нелегальним міграційним потокам та у питанні надання притулку мігрантам [17].

Питання мігрантів болісно вплинуло на процес прийняття Анкари до ЄС. Тому 29 листопада 2015 р. на екстреному саміті в Брюсселі був розроблений план дій щодо зниження потоку біженців в Європу [18]. В опублікованій за підсумками зустрічі спільній заяві, Анкара мала б отримати 3 мільярди євро, на облаштування мігрантів з Сирії та Іраку.

У ході переговорів обговорювалась можливість скасування візового режиму між ЄС і Туреччиною. Голова Єврокомісії Жан-Клод Юнкер заявляв, що вільний в'їзд до Шенгену для громадян Туреччини стане реальністю з осені 2016 р. при виконанні Анкарою всіх необхідних умов.

Вже 18 березня 2016 р. Туреччина і ЄС досягли угоди, щодо зменшення потоку мігрантів до Європи. Згідно з угодою, країни ЄС повертали мігрантів до Туреччини з 4 квітня 2016 р. Сторони також домовилися прискорити виділення ЄС 3 млрд. євро, вже обіцяних на підтримку біженців в Туреччині, і надати ще 3 мільярди до 2018 р., коли Анкара складе список проектів, що можуть потребувати фінансування [19]. За повідомленням «Європейської правди», на початку травня 2016 р. Європейський Союз і Турецька Республіка погодили критерії відбору сирійських біженців, які отримають можливість переселитися в ЄС в рамках діючого договору між Брюсселем і Анкарою [20].

Третьою подією, яка докорінно послабила зв'язки між ЄС та Туреччиною була спроба збройного перевороту 15 – 16 липня 2016 р. Про дану подію повідомляли майже всі газети Туреччини на ранок 17 липня 2016 р. Найгучнішу інформацію про дані події подавала газета «Sabah» [21]. У ніч на

суботу 16 липня частина турецьких військових спробувала захопити владу в країні. Пізно ввечері в Анкарі біля будівлі Національної служби розвідки відбулась стрілянина. Згодом були перекриті обидва мости через протоку Босфор у Стамбулі.

Військові зайняли штаб-квартиру державної телекомпанії в Анкарі. Телеканал повідомив про запровадження по всій території країни комендантської години. На той час військові контролювали центри Анкари й Стамбула і будівлі поліції в цих містах. Медіа повідомляли про бої між заколотниками та лояльними президенту військовими.

Президент Туреччини Реджеп Таїп Ердоган через телеканали звернувся до народу. Він закликав людей збиратися на площах і в аеропортах та заявив, що спробу перевороту вчинила меншість в армії. Військово-морські сили Туреччини не підтримали заколот. Авіація почала завдавати ударів по заколотниках та атакувати їхні літаки та гелікоптери. Вранці 17 липня 2016 р. спроба військового перевороту була ліквідована. Після спроби незаконного захоплення влади в країні відбулася масова чистка військових. Репресії торкнулись і цивільного населення, в особливості ЗМІ.

За даними газети «Медіаправо», 25 липня 2016 р. правоохоронні органи Туреччини санкціонували арешт 42 журналістів [22]. Їх підозрювали у причетності до організації «Хізмет» – прихильників Фехтуллаха Гюлена, 75 – річного мусульманського клірика, який жив в США через політичні переслідування на батьківщині. 28 липня стало відомо, що влада закрила 16 телеканалів, 23 радіостанції, 45 газет, 15 журналів і 29 видавничих будинків, в тому числі газети «Zaman» і «Today's Zaman». Вже 29 липня перед судом постав 21 журналіст у справі про організацію спроби перевороту в Туреччині. Автор статті зазначив [22], що утиски преси почалися раніше спроб заколоту. За період 2015 – 2016 рр. понад 700 журналістів залишилося без роботи. Судові процеси над редакторами газет «Cumhuriyet» і «Zaman» розпочалися ще в березні 2016 р.

Зазначимо, що 14 квітня 2016 р. Європарламент оприлюднив Звіт про намагання Туреччини, які виявилися невдалим за всі роки приєднання до ЄС. Більше того ЄС засудила політику турецького уряду щодо представників ЗМІ і медіа.

Спроба перевороту 16 липня 2016 р. показала всі внутрішні проблеми Туреччини, які на перекір проведенням реформам руйнували картину демократичної Туреччини у поглядах європейців. Події в Турецькій Республіці приголомшили європейську спільноту і підтвердили думку провідних європейських політиків, що країна Середнього Сходу із гострим, строкатим, деспотичним авторитарним режимом не може бути членом осередку ЄС.

Щодо безвізового режиму, «Європейська правда» повідомляла, що Туреччина погодилась не наполягати на вимозі до жовтня 2016 р. отримати безвізовий режим з ЄС. Після переговорів глав МЗС країн ЄС і міністра Туреччини у справах Європи Омера Челіка чиновники наголосили, що безвізовий режим має бути надано до кінця 2016 р. [23].

Як зазначала газета «Daily News», 24 листопада 2016 р. була прийнята резолюція в якій євродепутати закликали ввести тимчасовий мораторій на переговори з Туреччиною щодо вступу до ЄС [24]. Підсумовуючи переговорний процес Турецької Республіки з ЄС в 2016 р., газета «Hurriyet» цитувала Реджепа Таїпа Ердогана: «Туреччина має заспокоїтися. Не треба говорити: Європейський Союз за всяку ціну» [25]. Також він зазначив, що у Туреччини є всі шанси приєднатися до Шанхайської організації співпраці, таким чином забути захід і відкрити двері на схід.

Таким чином, можна припустити, що політика згортання європейського курсу Туреччини розпочалася в 2012 р., за нашими спостереженнями першопричиною даного процесу була не лише образа Туреччина із-за головування в ЄС Кіпру в 2012 році, а і відчутного впливу Партії справедливості та розвитку та її лідера Р. Т. Ердогана. На початковому шляху своєї кар'єри в 2003-2014, займаючи посаду прем'єр-міністра, Ердоган активно долучається до виконання євроінтеграційного курсу. За його сприяння були

підписані угоди, які стосувалися стабілізації відносин між Турецькою Республікою та ЄС, і вирішення проблемних питань. Саме він, використовуючи дипломатичні прийоми, проводить конференції, веде переговори з міністрами закордонних справ.

Однак, його обіцянки відходять на другий план із прийняттям президенства і введення нових внутрішніх порядків. Європа, як законодавця демократизму реагує на авторитаризм критично і закриває двері в Європу для турків. Офіційно Ердоган не змінює політики щодо євроінтеграції, проте його дії змушують думати інакше.

ВИСНОВКИ

Перспектива вступу Турецької Республіки до ЄС після більше 50 років переговорів залишається як і раніше не визначеною. На нашу думку, вплив внутрішніх факторів і застарілих законів є першопричиною конфлікту з ЄС. Події 2012, 2014 і 2016 років – це переломні епізоди в історії Туреччини, які поступово руйнують зв'язки з ЄС. Політика президента Реджепа Таїпа Ердогана неоднозначна. Однак з липня 2016 р. його гасла стають більш вираженими і чіткими, в яких проявляється думка, що Туреччина готова стати членом ЄС, але змусити турецький народ виконати всі забаганки європейців не вдасться. В його публічних висловлюваннях відчувається агітація за східне партнерство, і згортання курсу співпраці з Європейським Співтовариством.

Вважаємо, що на початку XXI ст. Туреччина пережила суттєву трансформацію своїх євроінтеграційних поглядів. Треба констатувати той факт, що до 2012 року турецький уряд активно долучався до підписання угод, проведення саммітів, прес-конференцій. Туреччина суттєво реформувала Конституцію і законодавство: надала свободи всім етнічним меншинам, заборонила смертну кару, зменшила роль військових в уряді, посилила покарання за використання тортур. Перебуваючи на посаді прем'єр-міністра, Реджеп Таїп Ердоган завоював прихильність і додаткові голоси в Європарламенті. Натомість 2012 – 2016 рр. були невдалими і провальними для турків. Зокрема, з'явилися нові проблеми, як соціальні так і політичні. Міграційні потоки і проблема мігрантів турбує європейське населення і по сьогодні. 3 мільярди євро не були надані для вирішення даної проблеми. Договір про безвізовий режим так і не набув імплементації. Не вирішеною залишається проблема Кіпру, оскільки Республіка Кіпр залишається поділеною між двома общинами, і лише Туреччина визнає Північну частину острова, як окрему і незалежну країну. Турецький уряд не в повній мірі розширив права курдів. Курди є найбільш пригнобленими меншинами в Турецькій Республіці. До переліку проблем треба віднести незавершеність реформ в законодавстві та жорстоке переслідування ЗМІ. Вважаємо, що успіхи, здобуті турецькими

політиками в євроінтеграційній дипломатії впродовж 2000 – 2012 рр., були перекреслені спробою липневого перевороту 2016 р. Спроба державного перевороту є не тільки наслідком невиправданої політики Ердогана, але і показовим прикладом неготовності турків вступити до лав країн ЄС.

Посилаючись на пройдені етапи інтеграції в ХХ ст. та характеризуючи сучасний стан відносин між Туреччиною і ЄС, можна запропонувати такі етапи євроінтеграційної політики Турецької Республіки [Додаток 1]

На нашу думку, Туреччина не відповідає європейським стандартам в галузі права, національної політики та в міжнародних відносинах, тому питання вступу Туреччини до ЄС є відкритим і по сьогодні.

Отже, до переліків прорахунків, які здійснив турецький уряд у зовнішньополітичному векторі євроінтеграційного курсу, ми можемо віднести відхід від ідей Ататюрка, не визнання геноциду вірмен, постійні суперечки із Грецією за Кіпр, та введення в північну частину Кіпру турецьких військ, постійний внутрішній конфлікт між військовими і легітимним урядом, авторитаризм Ердогана і його контроль над суспільством.

Однак, виокремлюючи внутрішні причини, не варто забувати про те, що саме Європа не зацікавлена в членстві Туреччини. ЄС розглядає Турецьку Республіку, як країну – сусіда. За догмами європейців, не припустимо приймати до своїх лав країну, яка на 99 % є мусульманською. Протистояння Заходу й Сходу ще живи в свідомості обох сторін. Європа боїться не лише асиміляції, а й великого потоку мігрантів, біженців із Сирії, напливу потенційних терористів. Сьогоднішня Європа це сукупність різних віросповідань, будівництво мечетей і шкіл для мусульман, підлаштування під них законодавства, і навіть більше прийняття на роботу без ущемлення їх прав. А з іншого боку Європа потерпає від терористичних актів і погроз ІДІЛ.

Прогнозуючи результати євроінтеграційної політики Реджепа Таїпа Ердогана, ми можемо зауважити, що Туреччина є потрібною європейському суспільству, оскільки саме вона стоїть на заваді спонтанних міграційних потоків і є вагомим партнером у боротьбі з тероризмом. Не варто забувати про

те, що Туреччина є членом НАТО і невід'ємним партнером США. Якщо Європа відвернеться від Туреччини, то упусти́ть можливість тримати в руках Близький Схід, який давно контролюють США. ЄС не відкрила кордони безвізового режиму для турків, аргументуючи це напругою в середовищі ІДІЛ. У Туреччини є можливість стати членом ЄС, за нашими міркуваннями, це трапиться за умов, якщо країна подолає внутрішню кризу, демократизує суспільство, а політична і військова еліта під час внутрішнього діалогу дійдуть компромісу щодо зовнішньополітичного курсу власної держави. В хронологічних межах ця подія залежить від самих турків і їхнього керівництва.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Програма Партії Справедливості та розвитку 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.akparti.org.tr/english/akparti/2023-political-vision>
2. Замятин В. Демократии много не бывает / В. Замятин // День. – 16. 08. 2002. – С. 3–6.
3. Президент Туреччини попередив Євросоюз, що Анкара не піде на поступки // Обозреватель 01.10.2005. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/abroad/10498-prezident-turechchini-poperediv-evrosoyuz-scho-ankara-ne-pide-na-postupki.htm>
4. Соминджоглу Сади. Говорят, что наша интеллигенция признала «геноцид», а ЕС должен «воспитать» нацию / Сади Соминджоглу // Ени Чаг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forum.barev.net/threads/Турецкие-СМИ-о-Геноциде-Армян-и-Армянском-Вопросе.935/>
5. Єврокомісія просит Турцію не кипятиться, а йти в ЕС // Обозреватель 06. 11. 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/news/2007/11/6/200050.htm>
6. Турція назвала свої умови ЕС // Обозреватель. – 03. 04. 2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/search/?cx=000234703784691205514:fw-ak-gykzm&ie=utf-8&cof=FORID:11&q=%D0%A2%D1%83%D1%80%D1%86%D0%B8%D1%8F%20%D0%B8%20%D0%A8%D0%B2%D0%B5%D1%86%D0%B8%D1%8F%202008>
7. Sabah 22-24. 04. 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tsn.ua./svit/virmeniya-ta-turechchina-stvoryat-komisiyu-z-genotsidu-virmen.html>
8. Турція решила диктовать Европе свои условия // Обозреватель. – 18. 09. 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://www.obozrevatel.com/abroad/turtsiya-reshila-diktovat-evrope-svoi-usloviya.htm>

9. Министр по вопросам ЕС Турции: чтобы выжить в кризисе, Европа должна расширяться // Корреспондент 16.09.2012 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.obozrevatel.com/abroad/79823-ministr-po-voprosam-es-turtsii-chtobyi-vyizhit-v-krizise-evrope-nuzhno-rasshiryatsya.htm>.

10. Bosna bizden önce AB'ye girer // Hürriyet 16. 09. 2012 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.aydinses.com/gazeteler/hurriyet/16.09.2012>.

11. AB artık Türkiye defterini kapattı' // Sabah. – 15. 10. 2012. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.aydinses.com/gazeteler/sabah/15.10.2012>

12. İdam çıktığı gün AB'yi unutun // Vatan 13. 11. 2012 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.aydinses.com/gazeteler/vatan/13.11.2012>

13. Гуменюк Наталія. Турецький демарш: суспільство прагне змусити владу поважати громадян / Наталія Гюменюк // Тиждень. – 05. 06. 2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://tyzhden.ua/World/81407>

14. ЕС розкритикував Туреччину за жорсткий розгін демонстрантів // Українська правда 07. 10. 2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pravda.com.ua/news/2013/06/7/6991781/>

15. ЕС відновило переговори з Туреччиною про членство // Тиждень 23. 10. 2013 р [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://tyzhden.ua/News/92130>

16. Vizesiz Avrupa imzası. // Hürriyet. – 17. 12. 2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.aydinses.com/gazeteler/hurriyet/17.12.2013>

17. Спільна заява ЄС та Туреччини: переговори про вступ триватимуть // Європейська правда. – 18. 05. 2015. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2015/05/18/7033850/>

18. ЄС і Туреччина погодили скасування ввіз в обмін на допомогу з біженцями. // Українська правда 30. 11. 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2015/11/30/7090651/>
19. ЄС та Туреччина досягли угоди щодо мігрантів // Європейська правда. 18. 03. 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2016/03/18/7046446/>
20. ЄС і Туреччина погодили критерії відбору біженців // Європейська правда 04. 05. 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2016/05/4/7048767/>
21. Demokrasi destani // Sabah 17. 07. 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aydinses.com/gazeteler/sabah/17.07.2016>.
22. Чому арештовують турецьких журналістів? // Медіаправо. – 03. 08. 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/media_law/world_journalists/chomu_areshtovuyut_turetskikh_zhurnalistiv_khronika_podiy/
23. Туреччина згодна на візову лібералізацію з ЄС до кінця року // Європейська правда 05. 09. 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2016/09/5/7054146/>
24. Erdogan tells Europe to know your limits // Daily News. – 28. 11. 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aydinses.com/gazeteler/hurriyet-daily-news/24.11.2016>
25. Türkiye orada olmasın // Hurriyet 20. 11. 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aydinses.com/gazeteler/hurriyet/20.11.2016>

Література:

26. Бузов В.Н. Новейшая история стран Азии и Африки (1945 – 2004) / В.Н. Бузов. – Ростов-на-Дону: Фенікс, 2005. – 574 с.
27. Волчок Б.А. Євроінтеграція основний вектор сучасної зовнішньої політики Туреччини. / Б. А.Волчок // Зовнішня політика країн світу та міждержавні відносини. – 2007. – № 7. – С. 67–72.

28. Воротнюк М.О. Євроатлантична політика Туреччини: уроки для України / М.О.Воротнюк // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 3. – С. 172.
29. Гаджиев А.Г. Трудности на пути вступления Турции в ЕС / А.Г. Гаджиев // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Международные отношения. – 2009 – № 1 – С. 4–52.
30. Коваленко Р.С. Торговельне співробітництво Туреччини з Європейським Союзом: Євроінтеграційний контекст. / Р.С. Коваленко // БізнесІнформ. – 2013. – № 5. – С. 28–33.
31. Пономарьова І.С. Аналіз кіпрського питання в контексті реалізації загальноєвропейської безпеки. / І.С. Пономарьова, К.Г. Мурза // Проблеми міжнародних відносин. – 2012. – № 5. – С. 275–286.
32. Стрілюк О. Європейська інтеграція в ідеології та стратегії турецької партії справедливості та розвитку (2002 – 2015 рр.) // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Чернігів, 2017. С. 66-72
33. Чередниченко А.В., Чугаєв О.А. Проблеми та перспективи євроінтеграції Туреччини: Економічний ракурс. / А.В. Чередниченко, О.А. Чугаєв // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 6. – С. 28–30.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Етапи	Роки	Здобутки	Прорахунки
I	1959-1963	Перші і друга заявка до ЄЕС; підписання Анкарського договору	
II	1963-1969	Надання пільг для низки важливих сільськогосподарських товарів турецького експорту і кредити для будівництва інфраструктурних об'єктів.	
III	1970-1987	Поетапні процеси зниження мита і податків. У 1987 р. Туреччина офіційно подала заявку про повне членство в ЄЕС, яка керівними органами організації була відхилена.	Кіпрська криза 1974 р. Конфлікт із Грецією
IV	1990 -2000	Туреччина увійшла до ЄМС у січні 1996 р. У 1999 р. Європейська Комісія видала звіт, який підсумовував	

		успіхи Туреччини на шляху приєднання до Європейського Співтовариства і надав їй статус країни-кандидата.	
V	2000-2005	Туреччина суттєво реформувала Конституцію і законодавство: надала свободи всім етнічним меншинам, заборонила смертну кару, зменшила роль військових в уряді, посилила покарання за використання тортур. Надала більше прав курдам.	Конфлікт із-за Кіпру. Невирішеність вірменського питання.
VI	2005-2014	22 квітня 2009 р. в Швейцарії була підписана домовленість, метою якої було нормалізувати вірмено-турецькі відносини. 2010 р. урядом Туреччини було підготовлено	Розгін демонстрантів в 2013 р.

		<p>нову стратегію щодо вступу Туреччини до ЄС. 16 грудня 2013 р. між ЄС та Туреччиною була підписана угода, яка стосувалася безвізового режиму</p>	
VII	2014-2016	<p>18 березня 2016 р. Туреччина і ЄС досягли угоди, покликаної зменшити потік мігрантів до Європи.</p>	<p>Відхід від концепції Ататюрка. Питання мігрантів, яке було вирішене лише на папері. Спроба військового перевороту в 2016 р. Авторитарний режим Ердогана. Контроль над ЗМІ</p>